

Verklaringen van de bisschoppen van België
Nieuwe reeks nr. 41

AMORIS LAETITIA

Pastorale brief

Aan alle priesters, diakens en pastoraal werkenden

2017

Goede vrienden

Op uitnodiging van paus Franciscus vonden in 2014 en 2015 te Rome twee bisschoppensynoden plaats over huwelijk en gezin. Daaraan ging een brede consultatie vooraf om een duidelijker zicht te krijgen op de vele vragen en uitdagingen daarover in de verschillende delen van de wereldkerk. Na beide synoden verwerkte paus Franciscus al deze gegevens in zijn apostolische exhortatie *Amoris laetitia* (AL). Het is naar aanleiding van deze exhortatie dat wij u deze brief schrijven. *Amoris laetitia* is een bijzonder inspirerende en uitdagende tekst. Met een groot inlevingsvermogen spreekt paus Franciscus over huwelijk en gezin, ouderschap en opvoeding, geluk en kwetsbaarheid en vooral over de liefde. Het vierde hoofdstuk is bijzonder mooi. Niet voor niets hebben we gevraagd dit hoofdstuk ook afzonderlijk uit te geven. Aan de hand van het zogenaamde ‘Hooglied van de liefde’ van Paulus (1 Kor 13) spreekt paus Franciscus er heel concreet over de liefde in het gezin. Hij legt daarmee ook de basis van elke gezinspastoraal.

Amoris laetitia verduidelijkt waarom huwelijk en gezin van zo onschatbare waarde zijn en waarom de Kerk er altijd zoveel belang aan heeft gehecht. Het huwelijk is niet louter een “sociale overeenkomst, geen lege ritus of slechts een uiterlijk teken van een engagement” (AL 72). Het is een sacrament: een zichtbaar teken - hoe onvolmaakt ook - van Gods liefde en trouw. Teken ook, naar het woord van Paulus, van de band van liefde tussen Christus en zijn Kerk. Het gezin is de eerste plaats waar mensen leren wat leven is en vooral wat samenleven is. Daarom zijn het huwelijk en het gezin zo belangrijk voor heel de samenleving.

Het behoort tot onze opdracht om de waarde van het huwelijk te herontdekken en om de gehuwden daadwerkelijk te ondersteunen.

De vreugde van de liefde: dat is het wat paus Franciscus met deze exhortatie allereerst bedoelt. Zoals het Evangelie zelf, Gods Woord, bron is van grote vreugde. Daarover ging trouwens zijn eerste exhortatie: *De vreugde van het Evangelie*. Al van in het eerste hoofdstuk laat paus Franciscus verstaan dat hij huwelijk en gezin benadert in het licht van het Evangelie: “Onze leer over het huwelijk en het gezin moet zich blijvend inspireren en omvormen in het licht van deze boodschap van liefde en tederheid, om niet louter een verdediging van een koude en levenloze doctrine te worden.” (AL 59) Juist wanneer men het bekijkt vanuit Christus wordt het duidelijk dat de onverbreekelijke band tussen man en vrouw “niet allereerst begrepen moet worden als een ‘juk’ dat mensen wordt opgelegd, maar veeleer als een ‘gave’ die verleend wordt aan mensen die in het huwelijk met elkaar worden verbonden.” (AL 62) Natuurlijk is het huwelijk een engagement waarvoor beide partners zich volledig inzetten. Liefde is inderdaad een werkwoord. Maar door het sacrament worden zij ook aan elkaar geschonken. Liefde is ook een gave en een genade waarvoor God zelf borg wil staan.

Hoe kunnen de gedachten en impulsen van *Amoris laetitia* voor de Kerk in ons land vruchtbaar zijn? Dat is de vraag die we ons als bisschoppen stellen. Het is ook de reden waarom we ons in deze brief richten tot allen die pastorale verantwoordelijkheid dragen in onze kerkgemeenschap en in het bijzonder tot verantwoordelijken van de gezinspastoraal. De zorg voor het huwelijk en het gezin behoort immers tot onze gemeenschappelijke pastorale zorg. Bovendien is de pastorale houding die paus Franciscus hierin voorstaat evenzeer van toepassing op alle andere sectoren van de pastoraal. Allereerst willen we u vragen om de exhortatie aandachtig te lezen, “niet haastig” maar “met geduld, stukje bij beetje” (AL 7), om erover van gedachten te wisselen en vooral om te zien wat de tekst hier en nu concreet bete-

kent. Maar wij willen ook enkele aandachtspunten voorleggen voor de verdere uitbouw van onze huwelijks- en gezinspastoraal. Concreet gaat het om de voorbereiding op het huwelijk, de begeleiding van gezinnen en de omgang met gebroken relaties.

Huwelijksvoorbereiding

Het huwelijk is een bijzonder mooi, maar ook een bijzonder verstrekkend engagement. Koppels moeten goed beseffen waartoe ze zich wederzijds engageren. Een goede voorbereiding is daarom noodzakelijk. “De complexe sociale realiteit en de uitdagingen waarvoor het gezin zich vandaag geplaatst ziet, vereisen een groter engagement van de hele christelijke gemeenschap in de voorbereiding van toekomstige echtparen op hun huwelijk.” (AL 206) Zoals het vandaag niet meer vanzelfsprekend is om christen te zijn, is het ook niet meer vanzelfsprekend om te huwen, laat staan om kerkelijk te huwen. Wanneer een koppel vandaag een kerkelijk huwelijk wil aangaan, moeten we hen met dankbaarheid en blijdschap verwelkomen. Het is trouwens de eerste zin van *Amoris laetitia* en het is ook mooi en juist gezegd: “De vreugde van de liefde die beleefd wordt in gezinnen is ook de blijdschap van de Kerk.” (AL 1)

Aanstaande koppels goed ontvangen, betekent hen waarderen en begeleiden, hen helpen om goed te zien en te onderscheiden wat het kerkelijk huwelijk inhoudt. Niet alleen hoe ingrijpend het is, maar ook hoe mooi en beloftevol. Zoals het catechumenaat bestaat om wie christen wil worden voor te bereiden op het doopsel, zo hebben we vandaag nood aan een ‘huwelijks catechumenaat’ als een weg van geloofsverdieping voor wie zich voorbereiden op een christelijk huwelijk. Niet alle aanstaande koppels hebben een even nauwe relatie met de kerkgemeenschap. Zij zullen niet allemaal een even intensieve voorbereiding vragen. We moeten de drempels voor hen niet hoger

leggen dan nodig. Toch willen we ook waarschuwen tegen een al te minimale aanpak. Een degelijke en intense voorbereiding is vandaag toch wel echt noodzakelijk. We waarderen ten zeerste dat velen zich daarvoor inzetten en zijn hen heel dankbaar.

Deze voorbereiding kan noch moet overal op dezelfde manier gebeuren. Verdere preciseringen kunnen nog gegeven worden per bisdom of vicariaat. Toch is het onze uitdrukkelijke wens dat voor al wie een kerkelijk huwelijk aanvragen minstens drie vormingsmomenten aangeboden worden. In deze drie bijeenkomsten dienen drie belangrijke thema's aan bod te komen: (1) de betekenis en invulling van christen-zijn vandaag; (2) de betekenis en invulling van een christelijk huwelijks- en gezinsleven; (3) de voorbereiding van de huwelijksliturgie. Het is de bedoeling dat voor deze bijeenkomsten goede begeleiders beschikbaar zijn en dat de deelnemers in gesprek kunnen gaan met andere koppels die zich op een kerkelijk huwelijk voorbereiden. Ook is het belangrijk dat ze gehuwden ontmoeten die getuigen van de reeds afgelegde weg. We zijn ervan overtuigd dat deze drie vormingsmomenten het minimum zijn dat vandaag aan aanstaande gehuwden mag en moet gevraagd worden. Toch dringen we erop aan om daar waar het aangewezen en mogelijk is, zich niet tot dit minimum te beperken en het aan te vullen met bijkomende initiatieven of ontmoetingen.

Wij zijn ons ervan bewust dat het christen zijn noch het christelijk huwen in onze huidige samenleving vanzelfsprekende dingen zijn. Zoals reeds gezegd moet in deze tijd de huwelijksvoorbereiding meer en meer de trekken krijgen van een 'huwelijks catechumenaat', als een weg van echte geloofsverdieping.

Begeleiding van gehuwden en gezinnen

Christenen die al gehuwd zijn en een gezin hebben gesticht, leven vaak in de verstrooiing. Te midden van onze veelvormige samenleving kunnen we ze bij elkaar brengen en met elkaar verbinden, om elkaar tot steun te zijn. In meer en meer gezinnen zijn trouwens niet noodzakelijk beide partners gelovig of christen. Dat belet geenszins hun verbondenheid in liefde en trouw. Ook al noemen ze zich dan geen christelijk gezin, ontmoeting en begeleiding zijn ook dan heel welkom. Algemene richtlijnen zijn hier niet aan de orde. Wel willen we alle initiatieven aanmoedigen waarin echtparen en gezinnen een actieve rol kunnen spelen. We denken bijvoorbeeld aan zondagse gezinsvieringen waaraan ouders of grootouders, kinderen of kleinkinderen in gezinsverband kunnen deelnemen. Ook is het aangewezen het gezin zoveel mogelijk te betrekken bij de voorbereiding op de initiatiesacramenten (doopsel, vormsel, eucharistie). Daarnaast is het belangrijk om de betekenis van het huwelijk uitdrukkelijk ter sprake te brengen, niet alleen in de huwelijkspastoraal, maar in alle domeinen van de pastoraal en de verkondiging. We denken hierbij aan de jeugdpastoraal, het godsdienstonderwijs en andere plaatsen waar jonge mensen zoeken naar geloofsverdieping. Een christelijk gezin is als een 'huiskerk' waar ouders en kinderen het Evangelie gestalte leren geven in het concrete leven van elke dag. De zorg van gehuwden voor elkaar en voor hun kinderen, in liefde en trouw, in vreugde en verdriet, in ziekte en gezondheid is diep verankerd in het Evangelie. Zoeken naar een authentieke huwelijksspiritualiteit kan velen hierin helpen. Hoofdstuk 9 van *Amoris laetitia* geeft er concrete aanzetten toe.

Het huwelijk is bijzonder mooi en broos tegelijk. Wanneer we het hebben over begeleiding van gehuwden bedoelen we ook ondersteuning en begeleiding van koppels die het moeilijk hebben. Hun moeilijkheden kunnen van velerlei aard zijn. We denken hier allereerst aan relatieproblemen. Het is een grote verantwoordelijkheid en ook een

grote zorg voor de lokale gemeenschappen om jonge koppels echt te steunen en te begeleiden, vooral wanneer hun relatie in crisis raakt. Maar paus Franciscus vestigt onze aandacht ook op “gezinnen die ondergedompeld zijn in ellende en op allerlei manieren getroffen worden door schrijnende levensomstandigheden.” (AL 49) Wij denken hierbij aan zorgen met de kinderen, armoede, huisvestingsproblemen, verlies van werk, psychische druk. Voor deze situaties moeten zowel de verantwoordelijken van de gezinspastoraal als andere diensten of instanties binnen de Kerk oog hebben. Organisaties van meer diaconale of sociale aard, kunnen daarbij hulp en ondersteuning bieden. Ook priesters, diakens en andere pastorale verantwoordelijken moeten voor die situaties aandacht hebben. Als pastores dienen wij oog te hebben voor het reële leven van de gelovigen. We moeten weten en aanvoelen wat echtparen en gezinnen doormaken. Terecht verwachten zij van ons dat wij oprecht naar hen luisteren, hen proberen te begrijpen en steeds bereid zijn om te helpen en te steunen.

Omgang met gebrokenheid

Ondanks de beste intenties en niettegenstaande alle voorbereiding, kan het gebeuren dat een huwelijk geen stand houdt. Dat is steeds een grote pijn voor alle betrokkenen: niet alleen voor de gehuwden, maar ook voor hun familie en vooral voor de kinderen. Ook in deze situatie is en blijft het onze opdracht mensen te ondersteunen, te begeleiden en met hen verbonden te blijven. We zijn dankbaar voor de vele initiatieven die hiervoor in onze bisdommen al zijn opgestart. Op een bijzondere vraag willen we hier uitvoeriger ingaan, meer bepaald op de vraag en het verlangen van hertrouwde echtgescheidenen om de communie tijdens de eucharistie te mogen ontvangen. Al van in de apostolische tijd wordt het ontvangen van de eucharistie als iets heel ernstigs beschouwd. Reeds Paulus merkt op in zijn eerste brief aan de christenen van Korinte: “Wie op onwaardige wijze het brood eet of uit de beker van de Heer drinkt, bezondigt zich aan het lichaam en bloed van de Heer. Iedereen moet zichzelf onderzoeken alvorens van het brood te eten en uit de beker te drinken.” (1 Kor 11,27-28) Wat betekent dit voor hertrouwde echtgescheidenen? In het achtste hoofdstuk van *Amoris laetitia* gaat paus Franciscus uitdrukkelijk op deze vraag in.

De onverbreekbaarheid van het huwelijk behoort tot het fundamentele en onopzegbare geloofsgoed van de Kerk. Daarover laat paus Franciscus in *Amoris laetitia* geen twijfel bestaan. Maar hij zegt ook dat we niet alle situaties over dezelfde kam mogen scheren. “Daarom moet men vermijden oordelen te vellen die geen rekening houden met de complexiteit van de verschillende situaties en moet men ook aandacht hebben voor de wijze waarop mensen hun situatie beleven en eronder lijden.” (AL 296) Hertrouwde echtgescheidenen blijven tot de Kerk behoren: “Niemand mag voorgoed veroordeeld worden, omdat dat niet de denkwijze van het Evangelie is.” (AL 297) God onthoudt hun zijn liefde niet. Zij blijven geroepen om God lief te hebben met heel

hun hart en de naaste als zichzelf. Zij blijven gezonden om te getuigen van het Evangelie en om hun taak in de kerkgemeenschap te behartigen. “Zij mogen zich niet alleen niet geëxcommuniceerd voelen, maar moeten ook kunnen leven en groeien als levende ledematen van de Kerk en de Kerk ervaren als een moeder die hen altijd verwelkomt, met veel genegenheid voor hen zorgt en hen bemoedigt op de weg van het leven.” (AL 299)

‘Onderscheiding’ is het kernbegrip waarmee paus Franciscus deze problematiek benadert. “De Kerk beschikt over een degelijke visie op verzachtende factoren en omstandigheden. Bijgevolg is het niet meer mogelijk om te beweren dat zij die zich in een zogenoemde ‘onregelmatige’ situatie bevinden in een toestand van doodzonde leven en de heiligmakende genade verloren hebben.” (AL 301) *Amoris laetitia* formuleert geen algemene richtlijnen, maar vraagt om de nodige onderscheiding. Het gebeurt dat iemand er geen enkele schuld aan heeft dat hij door zijn vrouw of zij door haar man verlaten werd. Maar het gebeurt ook dat bij een echtscheiding wel grote schuld gemoeid is. Het blijft ook waar dat, ongeacht de omstandigheden die tot de echtscheiding hebben geleid, het nieuwe burgerlijke huwelijk de eerste kerkelijke huwelijksbelofte objectief tegenspreekt. Toch schrijft de paus: “Indien we rekening houden met de enorme verscheidenheid van concrete situaties, is het verstaanbaar dat men van de synode en ook van deze exhortatie geen nieuw geheel van regels, van canonieke aard en toepasbaar op alle situaties, mocht verwachten. Het kan alleen een nieuwe aansporing zijn tot een verantwoorde persoonlijke en pastorale onderscheiding van de specifieke gevallen.” (AL 300) Je kunt niet stellen dat alle hertrouwde echtgescheidenen tot de communie zijn toegelaten. Je kunt evenmin stellen dat ze allen zijn uitgesloten. Elke persoonlijke levensweg vraagt om de nodige onderscheiding met het oog op een gewetensvolle pastorale beslissing.

Heel onze pastoraal moet gericht zijn op begeleiden, onderscheiden en integreren. Het zijn de drie groundbegrippen die paus Franciscus ons als een refrein op het hart drukt. Het richtsnoer is dat van een persoonlijke en gemeenschappelijke ‘onderscheiding’ (*discretio*). De paus roept hertrouwde echtgescheidenen op tot “een gewetensonderzoek met momenten van reflectie en berouw” (AL 300). In dat proces van onderscheiding moeten zij kunnen rekenen op pastorale hulp en begeleiding, meer bepaald op het gesprek met een priester of een diaken of een andere pastorale medewerker. Ook als bisschoppen willen we daarbij behulpzaam zijn. *Amoris laetitia* opent wel degelijk een deur voor hertrouwde echtgescheidenen om de hulp van de sacramenten te ontvangen (cf. AL 305, voetnoot 351). Deze beslissing kunnen zij - echter evenmin als de andere gelovigen - niet lichtvaardig nemen. De paus schuift enkele criteria naar voren: “Hertrouwde echtgescheidenen zouden zich moeten afvragen hoe zij zich ten opzichte van hun kinderen hebben gedragen toen de huwelijksverbintenis in een crisis terecht kwam, of er pogingen tot verzoening zijn geweest, hoe de situatie is van de partner die werd verlaten, welke gevolgen de nieuwe relatie heeft voor de rest van de familie en de gemeenschap van de gelovigen, welk voorbeeld zij geeft aan jongeren die zich op het huwelijk voorbereiden. Een eerlijke reflectie kan het vertrouwen in de barmhartigheid van God, die aan niemand geweigerd wordt, versterken.” (AL 300)

In dat proces van onderscheiding speelt het gewetensoordeel van zowel de betrokken personen als de pastorale medewerker een belangrijke rol. Het is opvallend hoeveel gewicht paus Franciscus toekent aan de weloverwogen gewetensbeslissing van de gelovigen. In dat verband wijst hij erop dat “het ons moeite kost om ruimte te geven aan het geweten van de gelovigen die vaak naar best vermogen, met hun beperkingen, het Evangelie beantwoorden en die hun eigen onderscheidingsvermogen kunnen toepassen in situaties waarin alle schema’s mank lopen. We worden geroepen om aan gewetensvorming te doen,

maar niet om onszelf ervoor in de plaats te willen stellen.” (AL 37) Een proces van onderscheiding leidt niet tot een automatisch ja of tot een automatisch neen tegenover de communie. Het kan gebeuren dat iemand beslist de communie niet te ontvangen. Voor die beslissing hebben we de grootste eerbied. Het kan ook zijn dat iemand in geweten beslist om de communie wel te ontvangen. Ook deze beslissing verdient eerbied. Tussen laxisme en rigorisme verkiest paus Franciscus de weg van de persoonlijke onderscheiding en het zorgvuldige gewetensoordeel.

Als bisschoppen van ons land willen we onze grote waardering en dankbaarheid uitdrukken voor *Amoris laetitia* en voor de weg die paus Franciscus ons wijst. In *Evangelii gaudium* drukte hij ons al op het hart “dat we, zonder tekort te doen aan het evangelische ideaal, de mensen barmhartig en geduldig moeten begeleiden in de verschillende fasen van hun groeiproces als mens, dag na dag”(44). Met een verwijzing naar deze tekst schrijft hij nu: “Ik begrijp hen die een strengere pastoraal verkiezen, die geen ruimte laat voor verwarring. Maar ik geloof oprecht dat Jezus Christus een Kerk wil die aandacht heeft voor het goede dat de Geest te midden van zwakheid verspreidt: een Moeder die, terwijl ze duidelijk haar objectief onderricht verwoordt, geen afstand doet van het goede dat mogelijk is, zelfs al loopt ze gevaar zich vuil te maken aan de modder van de weg.” (AL 308).

Goede vrienden, met deze woorden van paus Franciscus willen we onze brief afsluiten. Het is waar dat de situatie van de Kerk vandaag niet comfortabel is. Vele uitdagingen dienen zich tegelijk aan. Vele lijnen van vreugde en zorg lopen dwars door elkaar. Vele opinies laten stevig van zich horen. Paus Franciscus wijst ons een weg van hoop en vertrouwen. Niet alleen voor vragen die te maken hebben met huwelijk en gezin. Ook voor de veel bredere vraag van onze aanwezigheid en zending als Kerk in de samenleving en de wereld van onze tijd. Het evangelie is een bron van vreugde. Dat Evangelie bekend te maken, het met anderen te delen en elkaar te helpen ernaar te leven, kan die vreugde alleen maar groter maken. Deze vreugde wensen wij u allen toe. We zijn u allen zeer dankbaar voor uw inzet en steun. We blijven met u verbonden in gebed en vertrouwen op de Heer.

De bisschoppen van België

In de reeks Verklaringen van de bisschoppen van België:

1. 1976 Een levenskrachtig Europa
Mensen voor Europa (commentaar)
2. 1976 Verdedig de zwaksten
3. 1978 Ontwapenen om te overleven
4. 1978 Het jaar van het kind
5. 1979 De charismatische vernieuwing
6. 1980 De verantwoordelijkheid van de christenen ten aanzien van het Europa van vandaag en morgen
7. 1981 De christenen en de crisis, suggesties voor een dialoog
8. 1981 Het internationaal jaar van de gehandicapte mens
9. 1982 Luisterend naar Maria, 50ste verjaardag van de verschijning van O.L.Vrouw in Beauraing en Banneux
10. 1983 Ontwapenen voor de vrede
11. 1984 Het bezoek van Paus Johannes Paulus II in mei 1985
12. 1985 Nieuwe evangelisatie met werkdocument
13. 1988 Het jaar van het gezin
14. 1989 De honderdste verjaardag van het overlijden van Pater Damiaan
15. 1989 De heiligverklaring van Broeder Mutien-Marie
16. 1990 De wet betreffende de zwangerschapsafbreking

17. 1991 Brief over het religieuze leven met werkdocument
18. 1991 Honderd jaar Rerum Novarum
19. 1994 Mensen begeleiden als de tijd van sterven nadert
20. 1995 Migranten en vluchtelingen in ons midden
21. 1996 Op weg naar het jaar 2000
22. 1997 Op de adem van de geest naar het jaar 2000
23. 1998 God, onze Vader, Uw rijk kome!
24. 1998 Kiezen voor het huwelijk
25. 1999 Jubileum 2000
26. 2001 De zending van de christenen in de wereld
27. 2002 Gezonden om te dienen
28. 2003 Om te dienen. Over het katholiek onderwijs en christenen in het onderwijs
29. 2003 Gezonden om te verkondigen
30. 2004 Geroepen om te vieren
31. 2004 Vademecum voor de liturgie
32. 2005 Heer, leer ons bidden
33. 2006 Volwassen worden in geloof
34. 2007 Kunt ge de tekenen van de tijd dan niet duiden ?

35. 2007 Groeien in geloof
Handreiking bij Volwassen worden in geloof
36. 2008 God ontmoeten in zijn Woord
Groeien in geloof
37. 2009 De schone belijdenis – Over het Credo
Groeien in geloof
38. 2010 Opnieuw geboren worden
Leven vanuit de sacramenten
39. 2015 Samen leven met de vluchtelingen en migranten,
onze broeders en zusters
40. 2017 Populorum Communio,
verbondenheid tussen volkeren